

SÁNTHA PÁL: SZABADIDŐ-KÖZÖSSÉGEK AZ ISKOLÁBAN

Korszerű nevelés sorozat, Bp. 1980. Tankönyvkiadó, 115 p.

Sántha Pál „Szabadidő-közösségek az iskolában” című monográfiáját, amelyet a Tankönyvkiadó nemrég jelentetett meg a Korszerű Nevelés sorozatban, szívesen ajánljuk az olvasónak. Megtudhatja e kötetből, hogy a szerző több mint egy évtizede longitudinális vizsgálatokat folytat a témában, azzal a rendíthetetlen hittel, hogy az iskolai oktató-nevelő munkának egy elidegeníthetetlenül fontos, szervesen hozzátartozó tartományában végzi kutató tevékenységét, s az itt feltárt eredmények nélkülözhetetlenek a modern, korszerű neveléshez. A mai iskolában a formálisan szervezett struktúra mellett, egy sok tekintetben informális, spontán, laza szervezeti struktúrában működik, meglehetősen bonyolult és áttételes összefüggésben, az iskolai szabadidő-közösségek rendszere. S amit egyértelműen tanúsít e kis kötet: ez a rendszer nagyon hasznos és hatékony eleme az iskolai életnek és a diákéletmódnak.

A kötet nagyon jól szerkesztett, olvasmányos írás, gondolatmenete négy egymáshoz szervesen kapcsolódó főfejezetből áll. Az első részben arról olvashatunk, hogy az iskolai szabadidő-közösségek résztvevői kiből tevődnek össze és mi tartja őket össze, ahogy Sántha Pál helyesen vezeti be a pedagógiába ezt a bizonyos értelemben újszerű kifejezést: mi a kedvtelésük? A szabadidő fogalmát szűkebb értelmezési tartományban tartva, csak a művelődésre, szórakozásra és a sportolásra fordított időnagyságok alakulásával közelíti meg. A közösség fogalmát pedig úgy, ahogy a mindennapos szóhasználatban megszoktuk már, bizonyos értelemben csoportként kezelve, a tanulókat összetartó keretként, de meg is haladva ezt minőségi, etikai kritériumok elővételezésével: a célkitűzések, a normák, a kohézió stb. fontosságának hangsúlyozásával. Sántha Pál helyesen úgy értelmezi, hogy a szabadidő-csoportok sajátos, másodlagos közösségek, amelyeknek az iskola alapvető nevelési funkcióját szolgáló kiegészítő jelentősége egyre inkább növekszik napjainkban.

Ez a valóban nagyon izgalmas kis kötet azt a kutató munkát összegzi, amelyet az MTA Pedagógiai Kutató Csoportja keretében a szerző 1971–1976 között folyamatkísérő jelleggel, többretű metodikával végzett, felmérések, interjúk, esettanulmányok, pedagógus tapasztalatleírások, statisztikai és dokumentumelemzések és kísérletek bizonyos elemeinek integrációjával. A kutatást középfokú oktatási intézmények jól kiválasztott, megfelelő reprezentációt biztosító körében bonyolította le, a tanulói minták is kielégítő nagyságrendűnek tekinthetők. Első ízben, az 1971/72-es tanévben ezres nagyságrendű mintát, a későbbi két vizsgálatban mintegy kétezer főnyi mintát választott ki a szerző, s ez a létszám jól tükrözi a középiskolás tanulók arányait. Nem torzítja a képet az a körülmény sem, hogy az egyes középfokú intézmények típusainak aránya e kutatásban másként jelentkezik, mint a valóságban. A vizsgálat során tíz gimnáziumi tanuló körére terjedt ki a figyelem, mintegy 30% megoszlásban, a szakközépiskola még ennél is nagyobb teret kapott, megközelítőleg 40%-os arányt, és a szakmunkás-képző iskolákra a vizsgált minta 30%-a vonatkozik csupán. Valójában pedig a gimnáziumi tanulók a középiskolásoknak mintegy 20%-át teszik ki, a szakközépiskolások kb. 30%-os arányt mutatnak, s a legnagyobb tömeg a szakmunkástanulók számából adódik.

A szabadidő-közösségek tevékenységi formái közül a szakkörökben folyó munkáról, a tudományos ismeretszerést és bizonyos munkakörök ellátását, továbbá az egyetemi tanulmányokhoz szükséges szakismeretek megszerzését szolgáló tanfolyamokról, a KISZ égisze alatt működő politikai vitakörökről, továbbá a művészeti körökről, a sportkörökről és a klubokról olvashatunk megannyi érdekes, izgalmas, empirikus megközelítésű elemző részletet.

A második fejezet az iskolai szabadidő-közösségek rendszerének kibontakozási folyamatát követi, egy alapjában véve tényfeltáró, empirikus vizsgálatban genetikus, történeti aspektust érvényesítve. Ami ebből a fejezetből talán a legizgalmasabb megállapítás, az a 48. oldalon olvasható: „napjainkban az egész iskolai szabadidő-foglalkoztatási rendszer kezdődő nagyarányú fellendülésének vagyunk a tanúi. Úgy tűnik, hogy az ez irányban tett sokféle, mindenekelőtt pedagógiai jellegű erőfeszítés olyan eredményeket hoz, amelyeket eddig nem elemeztünk még kellően, amelyeknek következményeivel és lehetőségeivel ma még alig számolunk.”

A harmadik fejezet a lényegében kvantitatív jellegű kutatási program kvalitatív aspektusú kiegészítése. Sántha Pál közreadja azokat a véleményeket, amelyeket a diákok és a pedagógusok fogalmaznak meg az iskolai szabadidő-foglalkoztatás formáiról, lehetőségeiről, belső gondjairól. A negyedik fejezet az iskolai szabadidő-közösségek távlatával foglalkozik. Az olvasó nagy öröme azután a tényfeltáró munka után, amely lényegében a „mi van?” kérdésre adott válaszokból tevődik ki, arra is vállalkozik, hogy felvázolja a kontúrjait egy új, a nevelőiskola keretei között tevékenykedő szabadidő-foglalkoztatási program kimunkálásának.

A nagyon céltudatosan, világosan kezelt mondanivaló minden érdemi alfejezete végén, miként pl. a 73. oldalon is, a szerző tömören összegzi, summázza vizsgálatai főbb megállapításait. Minden összefüggésre, minden igazán fontos jelenségre magyarázatot keres. Általában úgy érezzük, hogy ezek a magyarázatok logikusan következnek a kutatás megállapításaiból. Talán csak annál a részletnél érezzük az erőszakoltabb „belemagyarázást”, ahol a szerző a leggyakoribb diáktevékenység-struktúrák alapján egyes diáktípusok karakterisztikus vonásait emeli ki. Mint a szerző önróniával megállapítja: „helyenként szinte karikatúra jelleggel”. Megjelenik előttünk a szemellenzős versenysportoló, a kialakulatlan érdeklődésű társasági ember, a mozgalmi ember, a szaktudomány megszállottja, a sportoló politikus, a sportoló szakember, a művészlélek stb. diáktípusa, akiknek az egyéniségét a szabadidő-tevékenység dimenzióinak alakulása határozza meg, a tanítási órákon mutatott viselkedésen kívül.

Nagyon jól használható elemzéseket olvashatunk a szakköri tevékenységről, az ebben rejlő pedagógus-tartalékokról, az iskolákban szervezett tanfolyamok fontosságáról, a KISZ-munka területét képező politikai vitakörök munkájáról s arról, hogy a sportkörök tevékenysége – mint közismert – nincs nagy lendületben. Továbbá nagyon izgalmas fejtegetéseket olvashatunk a művészeti körök és az iskolai klubok tevékenységéről is. Különösen e két utóbbi forma tekintetében gazdag a tartalomlemező feltárási munka.

A bírálónak azonban van és lehet „aggálya” is, s erről sem kell egy recenzióban hallgatni. Nagyobb terjedelmi lehetőségek keretei között bizonyára határozottabban mutatkozna meg az a kép, amelyet a szerző az egyes tevékenységi formákban részt vevő diákok egymásra gyakorolt hatásáról alkot, még pontosabban tudnánk meg azt, hogy ha egy tanuló politikai körű tevékenységet vagy klubfoglalkozást választ, akkor az milyen hatást gyakorol rá más tevékenységek esetében. Így bár a kölcsönös látogatottság viszonyrendszerének vonzás-erővonalait tudomásul kell vennünk, de nem tudjuk eléggé megmagyarázni, hogy mi ezekben a törvényszerű, mi a szükségszerű? Végül szeretnénk azt is megemlíteni, hogy ha a szerzőnek esetenként nagyobb lenne a „hiányérzete”, akkor az olvasónak talán nem lenne hiányérzete. Különösen a vélemények felsorakoztatásánál tapasztalható a mindenképpen pozitív kép kirajzolására törekvő kutatói szándék, amely természetesen támogatható és elfogadható, de a „terep” ismeretében mégis látnunk kell azok az ellentmondásokat, feszültségeket, gondokat is, amelyek a táblázatok adatai, sorai között, vagy ezek mögött e kötetben túl, a valóságban megmutatkoznak.

Az olvasónak szeretettel ajánljuk e kötetet, mindenképpen tanulságos olvasmányélményhez jut általa. Különösen méltányolandó a szerzőnek az az álláspontja, hogy a szabadidő-tevékenységek rendszere a nevelőiskola keretei között a leginkább megvalósítható, továbbá az a tendencia, amely a szabadidő-tevékenységek gazdagítását a műveltségismerés alakítás távlatával hozza korrelációba.

Salamon Zoltán